

CONCEPTES BÀSICS DE GEOGRAFIA

1. Conceptes generals

Centralisme polític administratiu – Entenem per centralisme el sistema de govern on el poder està concentrat en una zona geogràfica determinada i on es prenen les decisions importants damunt la resta de l'estat o país.

Espanya ha estat un estat centralitzat des de el decret de Nova Planta d'inicis del segle XVIII, amb l'excepció de l'autonomia catalana durant la Segona República, y fins a la Constitució de 1978.

Comunitat autònoma – Cada una de les entitats territorials que, segons la Constitució espanyola de 1978, està dotada d'autonomia legislativa, competències executives i de la facultat d'administrar-se a si mateixa.

Espanya té actualment 17 comunitats autònomes, més les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla.

Coordenades geogràfiques – És la distància, expressada en graus, minuts i segons, que hi ha des d'un punt qualsevol de la terra fins a l'Equador i fins al meridià 0 o de Greenwich.

Desequilibris territorials – Entenem per tals les importants diferències de tot tipus –econòmiques, demogràfiques, socials, etc- que es donen entre les diverses comunitats espanyoles.

Comunitats com Madrid, Catalunya o les Illes Balears superen la mitjana europea de renda per càpita, mentre que d'altres com Extremadura arriba al 65% d'aquesta mitjana.

L'anomenat Fons de Compensació interterritorial intenta beneficiar les comunitats amb menys recursos.

Determinisme geogràfic - És un corrent de pensament geogràfic segons el qual els factors físics condicionen directament les activitats humanes, i a vegades fins i tot el caràcter.

Es desenvolupà sobretot en la segona meitat del segle XIX (influida pel darwinisme) i primera meitat del XX.

Si bé és cert que determinats fenòmens geogràfics han condicionat notablement l'activitat humana, per exemple, el relleu peninsular ha dificultat les comunicacions durant segles, no obstant l'activitat humana està també condicionada per altres factors, entre els que s'inclou el desenvolupament tècnic.

Equador – L'Equador és un plànol perpendicular a l'eix de rotació de la Terra que passa per seu centre. L'Equador divideix la terra en dos hemisferis, Nord i Sud. La Península Ibèrica es troba situada dins l'Hemisferi Nord.

Escala cartogràfica – És la relació que hi ha entre la distància que separa dos punts, en un mapa, i la distància real en la superfície terrestre.

Es pot expressar en els mapes, de tres maneres diferents: 1) en forma de proporció o fracció (per exemple 1:50.000, que significa que una unitat de mesura en el mapa són 50.000 en la superfície). 2) amb una escala gràfica, que és un segment recte en el que es marquen les distàncies, en unitats de longitud. 3) expressades en paraules i xifres.

Estat de les Autonomies – Forma d'organització política administrativa de l'Estat Espanyol, establert per la Constitució de 1978, en que permet la constitució de territoris amb capacitat legislativa i executiva pròpia. Es tracta d'una forma de descentralització que no arriba a tractar-se d'un federalisme.

Espanya està constituïda actualment per disset comunitats autònomes, més les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla.

Geografia física – Branca de la Geografia que estudia la superfície terrestre, considerada en el seu conjunt, i específicament l'espai natural.

Geografia humana – És la part de la Geografia que estudia la relació entre l'home i el medi, i inclou l'ús que en fa l'ésser humà del medi físic.

Isolínia – Es tracta d'una corba que uneix punts en que la funció té un mateix valor.

Per exemple, una isòbara uneix en una mapa punts de la mateixa pressió atmosfèrica; una isoieta, punts amb la mateixa quantitat de precipitació; una isoterma, punts amb una temperatura constant; una isohipsa o corba de nivell, uneix punts que estan a una mateixa alçada damunt el nivell de la mar.

Latitud – En cartografia, expressa la distància angular (graus, minuts i segons) entre l'Equador i qualsevol altre paral·lel de la superfície terrestre. Pots ser Nord o Sud. La Península Ibèrica es troba situada entre els paral·lels 36 i 44 de latitud Nord, en zona temperada del globus.

Longitud – En cartografia, expressa la distància angular (graus, minuts i segons) entre el meridià 0 o de Greenwich i qualsevol punt de la superfície terrestre. Pot ser Est o Oest. El meridià 0 travessa la Península Ibèrica.

Mapa topogràfic – Es una representació del relleu de la superfície terrestre a una escala concreta. A diferència dels plànols topogràfics, els mapes topogràfics representen àrees extenses del territori. En el mapa topogràfic representa simbòlicament el relleu, els rius i altres característiques del terreny, i a més, informació sobre les construccions i l'hàbitat humà.

Portolà – Tipus de mapas medievals que representaven el perfil de la costa i els rius navegables amb gran precisió, i on s'indicaven instruccions útils per a navegants; tenien a més, un notable valor estètic. Representaren una gran avenç en la representació cartogràfica. Els portolans són una aportació de l'escola cartogràfica mallorquina. El més famós fou l'Atlas Català, atribuït a la família de jueus mallorquins Cresques.

Província – Es tracta d'una divisió administrativa territorial d'un estat o país. A Espanya, actualment, està per sota de les comunitats autònomes. El territori espanyol està dividit en 50 províncies. Aquesta divisió resulta fins a cert punt avui obsoleta, per existir precisament ja les comunitats-

2. Relleu

Depressió- Zona enfonsada en relació al territori que l'envolta. En l'Era Terciària, a la Península Ibèrica, es formaren les depressions interiors de la Meseta (la del Duero, la del Tajo i la del Guadiana), i les depressions exteriors a la Meseta (la de l'Ebre i la del Guadalquivir). A més de les esmentades, exemples de zones argiloses són la depressió litoral catalana o la depressió central mallorquina.

Ibèria argilosa – La formen materials sedimentaris poc resistents (argiles, margues i guixos), dipositats cap a la fi de l'Era terciària i dins l'Era Quaternària. Correspon a les depressions de submesetes Nord i Sud, les depressions de l'Ebre i el Guadalquivir, i a les planes litorals del Mediterrani. A les zones on no hi ha vegetació, l'erosió es profunda, formant el que s'anomenen *badlands*. El Pla de Mallorca és un exemple de zona argilosa.

Ibèria calcària – La formen materials sedimentaris de l'Era Secundària, principalment pedra calcària (constituïda per carbonat càlcic), plegats per l'orogènia alpina. A la península Ibèrica, la zona calcària forma una "Z" invertida al revés, que s'extén per l'est de la Serralada Cantàbrica, les Muntanyes basques, els Pre-Pirineus, el sistema Ibèric, part de la Serralada Litoral Catalana i la Serralada Sub-Bètica. També les serres de Mallorca són calcàries.

Ibèria silícia – Està formada per roques de l'Era Primària, principalment granit, i localitzada principalment a la zona Oest peninsular, amb ramificacions cap a d'altres serralades de l'Est. A la Serralada Litoral catalana i al nord de Menorca trobem també zones granítiques.

Meseta- Superfície alta i plana provocada per l'erosió. La Meseta Central Ibèrica té amb una altitud mitjana de 600 metres sobre el nivell de la mar. El seu sòcol és l'antic Massís Hespèric, format en l'orogènia herciniana i erosionat durant l'era Mesozoica, i posteriorment transformat per l'orogènia alpina i els efectes de l'erosió i la sedimentació.

La Meseta Central Ibèrica, en estar voltada de muntanyes, no es va conèixer fins al segle XVIII, quan Alexandre von Humboldt la descobrí amb l'ajuda d'un baròmetre.

Modelat càrstic – Formacions ocasionades per l'erosió de l'aigua damunt la pedra calcària. Freqüents a la Ibèria calcària i a Mallorca. Algunes formes d'erosió càrstica són el lapiaz, la dolina, la cova l'avenc, la clotada, el congost, el poljé.

Modelat glacial- És la conseqüència de l'acció del glaç en moviment, que com qualsevol agent, erosiona, trasporta i sedimenta. Durant l'era quaternària, el glacialisme va afectar especialment a les serralades més altes. Pirineus, Cantàbrica, Sistema Central i Sierra Nevada.

Modelat litoral – Formes resultants de l'acció combinada de la mar sobre la terra, per mitjà de les ones, les mareas i els corrents marins. Forma costes altes i costes baixes, marjals, albuferes, cales, rics, estuaris, deltes, penya-segats...

El relleu de la costa espanyola resulta poc adequat per l'assentament de ports, degut al predomini de les formes rectilínies, però en canvi, les platges arenoses són ideals pel turisme.

Relleu volcànic – Formacions de roques magmàtiques que surten a l'exterior. Pròpia de zones com les Illes Canàries, el cap de Gata (Almeria), el Camp de Calatrava (La Manxa) i la Garrotxa (Girona). Durant l'Era Terciària, l'orogènia alpina va rompre els fons de l'atlàntic, i a través de les seves ecletxes varen donar lloc a les Illes Canàries.

Orogènia alpina – Procés de formació de muntanyes, pel plegament que va tenir lloc durant l'Era terciària, degut al xoc de l'Índia, Àfrica i la placa de Cimmeria contra Euràsia, i que va començar fa uns 55 mil.lions d'anys. Es formaren les grans cadenes muntanyoses del Sud d'Europa i Àsia, incloent l'Himalaya i els Alps.

A la Península Ibèrica, durant l'Orogènia Alpina es varen formar: els Pirineus, les Serralades Bètiques, les Muntanyes Basques, la Serralada Cantàbrica, les Serralades Catalanes, la Serra de Tramuntana. A més, per la fracturació i alçament de blocs, es produeix el rejuveniment de l'antic Massís Hespèric, alçant-se: El Massís Galaic, la part oest de la Serralada Cantàbrica, el Sistema Central, les Muntanyes de Toledo, el Sistema Ibèric i Sierra Morena.

També va donar origen a les depressions de l'Ebre i del Guadalquivir.

Orogènia Herciniana – Procés de formació de muntanyes durant l'Era Primària (fa 600-225 mil.lions d'anys). Dels mars que cobrien la major part del que avui és la Península Ibèrica, varen sorgir les serralades hercinianes, formades per granit, pissarra i quarsita. A l'Oest es va formar el massís Hespèric, arrosat per l'erosió i convertit en meseta durant la mateixa Era Primària. Al nord-est varen aparèixer els massissos d'Aquitània, el massís Catalano-Balear i de l'Ebre. Al sud-est va sorgir el massís Bètic-Rifeny.

Planes litorals – Costa baixa i sorrenca suaument inclinada cap a la mar, i formada per sediments al.luvials o marins. A Espanya tenim el Golf de León i el de València.

3. Clima i agües

Albufera – Llacuna d'aigua salada o salabrosa, generada en platges baixes amb arenes dipositades pels corrents marins, i separada de la mar per un cordó litoral. Tenim la de València, de d'Alcúdia, de Maó...

Aqüífer – Acumulació d'aigua subterrània en filtrar-se les aigües de les precipitacions fins a trobar un substrat impermeable. Freqüent en sols calcaris, com els de Mallorca.

Aridesa – Relació entre temperatura i humitat en un lloc donat. Augmenta amb la temperatura i la disminució de les precipitacions. Està en funció de les precipitacions, les temperatures i l'evaporació. A Espanya hi ha zones semiàrides extremes al sud-est peninsular, a les illes de Lanzarote i Fuerteventura i al sud d'Eivissa.

Cabal relatiu – Quantitat d'aigua (volum) que circula pel llit d'un riu en relació a l'extensió de la seva conca receptora. S'expressa en litres per segon i Km² de conca. És abundant als rius de la vessant atlàntica i escàs als mediterranis (excepte l'Ebre). Exemple: els rius pirinencs passen dels 30 l/s/ Km² i els Guadiana no arriba a 2 l/s/ Km².

Clima de muntanya – Propi dels territoris situats a més de 1000 metres d'alçada. Té una baixa amplitud tèrmica i unes precipitacions superiors a 1000 mm. Estius suaus i hiverns freds.

Clima mediterrani – Propi de les regions dels mediterrani, però també es dona en altres zones del planeta. Es caracteritza per la sequera a l'estiu, produïda pel desplaçament a l'oest de l'anticicló de les Açores, i esporàdicament a Andalusia, pels anticiclons nord-africans; les precipitacions poden ser escasses o concentra-se en determinades èpoques de l'any. Propi de bona part de la Península Ibèrica i de les Illes Balears.

Clima oceànic – Característic de la zona oest dels continents. Precipitacions regulars i abundants (més de 800 mm. A l'any) al llarg de tot l'any. A Espanya el trobem al nord.

Clima urbà – Propi de les grans concentracions urbanes. Es caracteritza per l'augment de les temperatures, degut al tràfic i a les calefaccions, i de la nuvolositat, per la contaminació.

Clima subtropical – Classificat generalment entre els climes temperats, es defineix com aquell en que la temperatura mitjana anual no baixa de 18º, i la temperatura mitja del més mes fred està entre 6º i 18º.

A Espanya tenim clima subtropical a les Illes Canàries.

Continentalitat climàtica – característica climatològica que presenta una elevada amplitud tèrmica i unes precipitacions escasses, degut a la manca de la influència de la mar. A la Península Ibèrica, tenim clima mediterrani continentalitzat a les Submesetes, Sud i Nord, a la vall de l'Ebre i a Extremadura.

Desertització – Pèrdua de la capa fèrtil del sòl per culpa d'una aridesa extremada, provocada per les altes temperatures i les precipitacions escasses, i també per l'acció humana. A Espanya hi ha desertització al cap de Gata, si bé, moltes zones de la península estan actualment amenaçades de desertització.

Endorreïsmes – Fenòmen que consisteix en que la xarxa hidrogràfica no té sortida a la mar. Són corrents d'aigua que travessen zones desfavorides, planures o barreres muntanyoses que provoquen la seva acumulació en llacs i llacunes d'escassa profunditat, com les llacunes de Ruidera (Ciudad Real). No abunden a la Península Ibèrica, degut a la proximitat dels mars que l'envolten.

Exorreïsmes – Vessament dels corrents d'aigua a la mar o a l'oceà, com passa amb les grans xarxes hidrogràfiques espanyoles.

Sequera – Període llarg sense o amb molt poques precipitacions (es considera un mes sec aquell que té menys de 30 mm. de precipitació), que si es perllonga pot donar lloc a l'esgotament dels recursos hídrics. Habitual en el clima estepari del sud-est peninsular (menys de 300 mm de precipitació anual) i en les Canàries, si bé el clima mediterrani en sí produeix períodes de sequera.

Estiatge – Període en el qual, el cabal d'un riu arriba al seu nivell més baix. Habitualment es produeix a l'estiu, com en el cas dels rius mediterranis, si bé els rius d'alta muntanya acostumen a tenir l'estiatge a l'hivern (fins que arriba el desglaç).

Torrent – Curs d'aigua intermitent, que només du aigua quan plou de manera abundant. En la zona mediterrània, poden provocar inundacions en èpoques de pluges fortes i concentrades en un breu període de temps.

Recursos hídrics – Quantitat d'aigua disponible, sigui per a consum, indústria, agricultura, etc. Procedeixen principalment dels rius i dels aqüífers. La sequera perllongada i el creixement en el consum, ha fet minvar notablement els recursos hídrics espanyols els darrers anys.

Règim fluvial – S'entén per règim fluvial, les variacions que presenta el cabal d'un riu al llarg de l'any, i que pot variar segons el tram i les condicions climàtiques.

Règim fluvial pluvial – És aquell en que l'aigua de'un riu depèn de les precipitacions. El seu cabal augmenta o disminueix segons l'estacionalitat de les pluges. Predomina en els rius que neixen per sota dels 1000 metres d'alçada, que són la majoria. Distingim entre el règim pluvial oceànic (Ulla, Tambre...), i el règim pluvial mediterrani (Millars...)

Règim fluvial nival – És aquell en que l'aigua d'un riu, depèn del desglaç de la neu, com succeeix en rius que neixen prop o per damunt dels 2000 metres, com passa amb alguns rius pirinencs (ex. el Caldarés, o la capçalera del Segre...)

Règim fluvial pluvionival – És aquell en que l'aigua d'un riu, depèn, en primer lloc, de les precipitacions, i en segon, del desglaç. Propis de rius que neixen entre 1600 i 1.800 metres d'alçada, com alguns del Sistema Central (com l'Eresma, el Xúquer, el Minyo) i de la Serralada Cantàbrica. No hi retenció de neu a l'hivern.

Revinguda – Gran crescuda d'un riu, que es pot desbordar i provocar desastres. Habitual a la zona mediterrània en èpoques pluges fortes i concentrades en un curt espai de temps, com hem vist a la Comunitat Valenciana.

Salinització d'aqüífers – Intrusió d'aigua marina en les aigües subterrànies per sobreexplotació i estar a prop de la mar. Es produeix en baixar excessivament el nivell d'aigua subterrània. Habitual en zones del mediterrani amb un elevat consum i poques pluges.

Trasvassament entre conques – Traspàs d'aigües excedentàries d'un riu cabalós, mitjançant una costosa obra d'enginyeria, a una altra conca que les necessita. Els trasvassaments entre rius han provocat fortes polèmiques, sobretot degut a la deficiència generalitzada de recursos hídrics, com són els casos del trasvassament Tajo-Segura, i del projecte de trasvassament de l'Ebre.

Vessant hidrogràfic – Conjunt de rius o corrents d'aigua que desemboquen en el mateix mar o riu. El relleu peninsular divideix els rius en dues grans vessants: mediterrani i atlàntic, als que s'ha d'afegir el cantàbric.

4. Vegetació i medi ambient

Delicte ecològic – Atemptat contra el medi ambient tipificat en el Codi Penal, i com a rta, sancionat. L'objectiu de la seva penalització és protegir la qualitat del medi i protegir la salut de les persones. Exemples de delicte ecològic són els incendis forestals provocats o els vessaments de residus tòxics o perillosos a la natura o a les aigües, amb intencionalitat o per negligència.

Desastre natural – Fenòmen que provoca un efecte devastador. Així per exemple els períodes perllongats de sequera, o pel contrari, les inundacions catastròfiques a la façana mediterrània, amb pèrdues de vides o elevades pèrdues econòmiques i de béns.

Desforestació – Destrucció de la coberta vegetal a causa de roturacions agràries, incendis, ocupació de l'espai per altres usos (urbanització, indústria...). Conseqüència de la desforestació és la desertització que avui afecte àmplies zones a la Península Ibèrica.

Ecosistema – Sistema constituït per una comunitat d'organismes vius de diferents espècies, animals i plantes, que viuen en una zona concreta de la superfície terrestre definida per característiques ambientals homogènies. Un exemple és un bosc, si bé avui dia bona part dels boscos que hi havia a la zona mediterrània peninsular han vist trencat el seu equilibri natural i han esdevinguts sistemes fràgils.

Endemisme – Espècie animal o vegetal pròpia i exclusiva d'una determinada àrea restringida i aïllada. Aquest aïllament comporta unes diferències genètiques respecte espècies semblants. Tant la Península Ibèrica, per les muntanyes, com les illes Balers i Canàries, són riques en endemismes, per exemple, el ferreret de Mallorca.

Garriga- Formació vegetal mediterrània arbustiva i de matolls de poca alçada, especialment sobre terrenys calcaris o argilosos, els més secs, i que deixen zones sense cobrir on aflora la roca. Espècies vegetals característiques són el romaní, l'espígol, l'esparraguera, resistents a la sequera. Frequent a l'àrea mediterrània, per exemple a Mallorca, on trobem també espècies com el margalló o el càrritx.

Màquia – Formació vegetal mediterrània arbustiva densa, de més de dos metres d'alçada, sovint impenetrable, i més o menys exuberant que creix habitualment sobre terrenys silícics, integrada per matolls escleròfils com el llentiscle, el bruc i la ginesta. El podem trobar, per exemple, a zones de la serralades catalanes o en alguns indrets de Menorca.

Parc natural – Espai protegit per la Llei de Conservació d'Espais Naturals i de la Flora i la Fauna silvestres de 1989. Són de menor extensió que els parcs nacionals, i estan transformats per l'ocupació i l'activitat econòmica humana. Mantenen l'explotació dels recursos primaris de la zona, al mateix temps que fomenten en turisme rural. Estan gestionats per les comunitats autònomes. Parcs naturals a les Illes Balears són els de S'Albufera, Mondragó, Sa Dragonera, de Llevant (a Mallorca); S'Albufera d'Es Grau, Illa d'En Colom i Camp de Favàritx (Menorca); el Cala d'Hort, Cap Llentriscla i Sa Talaia (Eivissa), i Ses Salines d'Eivissa i Formentera.

A diferència del parc natural, el parc nacional és de major extensió, i suposa una figura de major protecció sobre un ecosistema, on les activitats humanes estan molt limitades. A Balears tenim el Parc Nacional de Cabrera.

Àrea natural d'especial interès – Forma de protecció de la natura pròpia de la legislació balear (Llei de 1991). En total hi ha 80 àrees d'aquest tipus a les Illes Balears. Exemples en són les muntanyes d'Artà-Capdepera o la Mola de Formentera.

Un altre figura de protecció són els Monuments naturals, dels que en són exemple les Fonts Ufanes de Campanet o el Torrent de Pareis.

Pis o estatge de vegetació – Cadascun dels diversos tipus de vegetació i de paisatge que podem trobar en una regió muntanyenca, segons l'alçada. Exemple els pisos alpí, subalpí, atlàntic o mediterrani. En el pis alpí dels Pirineus (2.400-3000 m) podem trobar prats d'alta muntanya, en el subalpí (1200-2400 m), coníferes com l'abet i el pi negre. La resta de muntanyes peninsulars, tret de rares excepcions, no tenen aquests pisos.

Prats d'alta muntanya – Formació vegetal de plantes bulboses i de períodes vegetatius curts, les quals han de passar gran part de l'any sota neu dins d'un paisatge rocallós. Situats al pis alpí dels Pirineus i de les majors altituds de la Serralada Cantàbrica.

Pluja àcida – Dissolució dels gasos de l'atmosfera procedents dels òxids de la combustió dels carburants amb l'aigua de la pluja, precipitant-se en forma d'àcid. Situació freqüent en les zones amb abundants indústries o amb centrals tèrmiques, que emeten sofre i nitrògen. Exemple de zona afectada per la pluja àcida són els boscos de Terol, a prop de la central tèrmica d'Andorra.

Vegetació eurosiberiana – Característica de la regió botànica del mateix nom, i que en la Península trobem en les zones de clima oceànic i en zones muntanyoses de la meitat nord. Predomina el bosc caducifoli, i en són espècies característiques arbres com el roure o el faig. On el sòl són pobres trobem landes (amb matolls).

Vegetació macaronèsica – Característica de la regió botànica formada per les Illes Canàries, Açores, Madeira i Cap Verd. Mescla d'espècies tropicals, mediterrànies (pins) i atlàntiques, i amb una bona part d'endemismes, degut al seu aïllament (com el drago canari), i boscos perennifolis. La laurisilva és un bosc propi de Canàries, Açores i Madeira, on predominen els llorers, amb un dens sotabosc.

Vegetació mediterrània – Característica de la regió botànica pròpia del clima mediterrani. Inclou la major part de la Península i també les Illes Balears. Compta amb un bosc perennifoli i un dens sotabosc, amb espècies escleròfiles, adaptades a l'aridesa estival. Espècies d'arbres característiques són, per exemple, l'alzina, l'alzina surera i el pi.

Vegetació xeròfila - Aquella que està adaptada a la sequera, com és bona part de la mediterrània, amb espècies arbustives i matolls de fulles espinoses i petites, formant màquies, garrigues i estepes. Exemple d'espècie xeròfila és el garballó o margalló (única palmera silvestre europea), l'espart..

Depuració d'aigües – Procés que consisteix en eliminar les impureses contingudes en les aigües residuals perquè no contaminin i puguin dedicar-se a altres usos. La Unió Europea obliga a instal·lar depuradores en totes les localitats de més de 10.000 habitants.

Reciclatge – Procés industrial que consisteix en utilitzar part dels residus que generem (paper, cartró, plàstic, vidre, llaunes, o fins i tot matèria orgànica) com a primera matèria per a fabricar altres productes i materials, després d'un tractament adequat. Per fer-ho cal separar els components del fems i dipositar-los en contenidors diferents. Ha anat en creixement els darrers anys, degut a la preocupació pel Medi Ambient i per l'esgotament progressiu dels recursos naturals.

Reserva de la biosfera – Espais declarats per la Unesco amb l'objectiu de conciliar l'ús racional dels recursos naturals i la conservació del medi ambient amb la ocupació i les activitats humanes, desenvolupant el concepte de desenvolupament sostenible. Les reserves de la biosfera estan reconegudes internacionalment, si bé resten sota la sobirania dels seus respectius estats, i no estan cobertes per cap tractat internacional.

A Espanya hi ha declarades 38 reserves de la biosfera, entre les que es troben l'illa de Menorca (des del 1993)

Espai patrimoni de la humanitat – També conegut com a "Patrimoni Mundial", és el títol conferit per l'Unesco a llocs específics (sigui bosc, muntanya, llac, cova, desert, edifici, complex arquitectònic o

ciutat), que per la seva importància cultural o natural, són considerats herència comú de la humanitat. i poden rebre ajudes per a la seva conservació. Espanya té catalogats diverses zones, edificis o complexos, el Camí de Santiago, diversos cascals antics de ciutats, i a les Balears, "Dalt la Vila" d'Eivissa.

5. Agricultura, ramaderia i pesca

Agricultura alternativa (ecològica o biològica). És aquella que respecta el medi ambient. No utilitza fertilitzants ni adobs químics, sino orgànics, i fa servir la rotació de conreus que permetin la regeneració del sòl. Està creixent els darrers anys a Espanya, subvencionada per la Unió Europea.

Agricultura de regadiu. Aquella que necessita l'aportació regular d'aigua mitjançant medis artificials: sèquies, aspersors, goteig...A Espanya ocupa més de 3,5 mil.lions d'hectàrees, és a dir, el 20% de la superfície conreada, i la major part la trobem a la façana mediterrània. Permet una agricultura intensiva, amb cultius com arròs, flors, hortalisses, fruites i cultius tropicals.

Agricultura de secà. Aquella que careix de rec artificial i només rep aigua de la pluja. És de caràcter extensiu, constituïda per l'anomenada "trilogia mediterrània": cereals (Castella i Aragó) , vinya (La Manxa, Rioja, Múrcia) i olivera (Andalusia, Extremadura) , conreus molt adequats al clima mediterrani.

Agroturisme. Activitat econòmica que consisteix en allotjar visitants en cases rurals, per entrar en contacte amb la natura, practicar senderisme, excursionisme, conèixer la gastronomia i els costums. Les inversions que requereix estan subvencionades per la Unió Europea. És freqüent al Nord i a l'interior peninsular, però cada cop està més repartida. A les Illes Balears ha experimentat un notable creixement.

Aigües jurisdiccionals. Són aquelles, a partir de la costa, que estan sotmeses a la jurisdicció d'un estat. A finals de la dècada dels setanta, el límit es va establir en 200 milles. Aquest fet va accentuar el problema pesquer en dificultar l'accés a àrees tradicionals de pesca d'altura.

Aqüicultura. Cultiu controlat d'espècies marines potenciades per l'esgotament dels caladors o plantes aquàtiques per augmentar la producció. Pot aprofitar el medi natural, controlat, com és el cas de moluscs o crustacis a Galícia i també la daurada i la lubina al litoral mediterrani, o bé fer-se mitjançant instal.lacions artificials, en aigua dolça o salada (piscifactories).

Calador. Lloc on és abundant la pesca, en quantitat i diversitat d'espècies. Els caladors nacionals de la costa Nord-Oest (Galícia), estan sobreexplotats, i això ha provocat que la flota pesquera vagi a faenar a caladors que pertanyen a altres països, amb la disminució de les captures i un major cost, ja que s'han de pagar llicències. Els principals caladors són: El Gran Sol (Europa), Terranova (Canadà), el banc canari-saharià, Namíbia i Moçambic (Àfrica).

Conreus transgènics. Són cultius que sorgeixen de la manipulació genètica de les plantes. Es pretén així obtenir determinats avantatges, com resistència a les plagues o no necessitar adobs. Aquesta manipulació genètica està en mans de grans multinacional, i es recela dels seus efectes sobre la salut i el Medi Ambient, limitant-se la seva expansió a la Unió Europea.

Indústria agroalimentària. Activitat econòmica del sector secundari dedicada a transformar els aliments procedents de l'agricultura, la ramaderia i la pesca, amb la finalitat de ser manipulats per la indústria o destinats al consum. L'auge dels menjar ràpid i el pre-cuinat a dut a una expansió molt important d'aquesta indústria a Espanya.

Monocultiu. Pràctica agrícola que consisteix en dedicar tota la terra disponible a un conreu únic. La desaparició de l'agricultura de subsistència, la mecanització i la millora dels transports promouen, en l'actualitat, una especialització que afavoreix el monoconreu, destinat al mercat. A Espanya trobem el monoconreu de l'olivera a la província de Jaen.

Parceria. Sistema d'explotació agrària per la qual el titular d'una finca rústica cedeix temporalment a un parcer o amitger el seu ús per a una explotació agrària. El propietari cedeix la terra, edificis, ramat i utilitatge i el parcer aporta el treball. Els beneficis es reparteixen entre els dos, en funció del que hagin aportat. És tradicional a Mallorca i a Menorca. També la trobem a Andalusia i Extremadura.

Pesca litoral. La que duen a terme embarcacions de tamany mitjà a una distància màxima de 60 milles de la costa. Important a Espanya durant segles, avui està en decadència per esgotament dels peixos a prop del litoral.

Piscifactoria. Instal·lació dedicada a la cria industrial de peixos. Pot ser continental o marina. Les continentals aprofiten les aigües dels rius o embassaments. La cria té lloc de dues maneres: o bé en tancs que s'omplen d'aigua, o en gàbies que suren. En creixement els darrers anys, degut a la major demanda de peix.

Policultiu. Conreu de diversos productes en una mateixa zona, en bona mesura destinats al mercat local. Pot ser tan intensiu com extensiu, i es dona tan en secà com en regadiu. Típica de l'horta del Llevant espanyol. Pripí també de les societats tradicionals i de l'autoconsum.

Política Agrària Comunitària. (PAC). Conjunt de disposicions que controlen l'activitat agrària de la Unió Europea, orientada a una producció competitiva front àrees extracomunitàries, així com a eliminar els excedents. Fixa els preus de garantia, les quotes de producció i les ajudes al sector agrari. Actualment tendeix a afavorir els conreus extensius i de qualitat. A Espanya ha provocat importants transformacions, com la desaparició de bona part de les petites explotacions ramaderes i l'expansió de la vinya i la olivera, i de l'agricultura ecològica.

Ramaderia extensiva. Explotació econòmica de molts caps de bestiar que ocupen una gran superfície de terres, o obtenen aliment de les pastures, encara que sovint es complementa amb pinsos. Aquest tipus de ramaderia és manté amb escàs personal i equipament senzill. És típica del ramat oví, caprí i boví. Predomina a la Meseta. A Mallorca l'ovella es cria de forma mixta.

Ramaderia intensiva. Explotació dels bestiar estabulat en modernes instal·lacions, facilitant la màxima producció així com la màxima especialització. Aquestes explotacions no estan subjectes a condicionaments geogràfics i climàtics.

A Espanya el ramat boví i la producció de llet predomina a la zona nord; el porcí a les dues Castelles, Extremadura, Andalusia, Aragó i Catalunya; l'aviram (carn o ous), a Galícia, Castella-Lleó, Catalunya.

Re població forestal. Tècnica que consisteix en tractar de solucionar la desaparició dels boscos. Consisteix en tornar a plantar arbres allà on s'han perdut. La repoblació de major valor ecològic és aquella on es tornen a plantar arbres que eren característics de la zona. No obstant, a vegades, no es té en compte aquest criteri i només respon a un interès comercial, com és el cas dels eucaliptus a la zona Cantàbrica.

Trashumància. Migració estacional que fan els pastors amb el ramat des de la vall a l'estació seca, fins a la muntanya, per accedir a pasturatges. És un tipus de ramaderia tradicional, que a la Península va tenir gran importància amb els ramats d'ovelles que fins i tot travessaven tota la Meseta, fins a la Serralada Cantàbrica.

6. Activitats econòmiques

Economia submergida. Conjunt d'activitats il·legals que no es contemplen en les estadístiques oficials. Les empreses que practiquen l'economia submergida produeixen amb uns menors costos, ja que no declaren la situació dels seus treballadors ni el balanç econòmic de l'empresa. Els treballadors no estan regularitzats (no hi ha contractes de treball, ni seguretat social...). Ha afectat especialment col·lectius com els treballadors immigrants, i en èpoques de crisi com l'actual, creix notablement.

Població activa. És el conjunt de persones majors de 16 anys i fins l'edat de jubilació, que fan feina o fan gestions per fer-ne, per tant comprèn tant la població ocupada com la que sol·licita treball. Queden excloses les persones que no treballen per malaltia o incapacitat física i les que realitzen treballs domèstics no remunerats. En el quart trimestre de 2018, la població activa a Espanya era de 22.868 mil.lions de persones (Institut Nacional d'Estadística).

Població ocupada. Nombre de persones de 16 anys i més que treballen de manera remunerada, com a mínim una hora durant la setmana de referència, per compte propi o d'altres, incloent persones temporalment absents.

Privatització. acció de transferir al sector privat una activitat o una empresa que perteneixia al sector públic. En el anys noranta es van privatitzar les principals empreses fins llavors públiques, com Aceralia, Repsol, Tabacalera, Telefónica, Argentaria, Iberia. Actualment es tendeix a privatitzar la gestió de determinats serveis públics que requereixen una gran inversió inicial, com la Sanitat.

Sector primari. Conjunt d'activitats encaminades a l'obtenció de primeres matèries de l'agricultura, la pesca, la ramaderia i l'explotació forestal. A Espanya, a principis del segle XX, ocupava més del 63% de la població activa. Des d'aquell moment s'ha anat reduint progressivament, excepte en moments determinats, com la postguerra civil. Actualment està al voltant del 6% de la població activa.

Sector privat. Part de l'activitat econòmica duta a terme per empreses, institucions i economies familiars. Les decisions que prenen estan condicionades pel mercat.

Sector públic. Conjunt d'activitats en les que l'Estat participa o exerceix control de la gestió, bé directament o mitjançant la creació d'entitats jurídiques. Comprèn, en sentit ampli, l'Administració Central i Local, organismes dependents d'ells o d'organismes autònoms sotmesos a control, la Seguretat Social i les empreses públiques o mixtes. En les darreres dècades, amb les comunitats autònomes i l'extensió de serveis com la Sanitat i l'Educació, el sector públic ha crescut considerablement.

Sector Secundari. Conjunt d'activitats encaminades a la transformació de primeres matèries en productes elaborats o semi-elaborats: indústria i construcció. A principis del segle XX, ocupava només un 16% de la població espanyola, degut a l'insuficient desenvolupament industrial. L'any 2000, el sector secundari ocupava gairebé un trenta-vuit per cent de la població activa, xifra similar a la d'altres països europeus.

Sector Terciari. Inclou les activitats que proporcionen serveis imprescindibles per el desenvolupament d'altres sectors: transports, comerç, sanitat, educació, finances, turisme. Es tracta d'un sector en expansió dins les economies capitalistes desenvolupades. A Espanya, a principis del segle XX, constituïa el 17,8 per cent de la població activa, i va créixer durant tot el segle XX, tret de l'època de la Guerra Civil, actualment ocupa aproximadament un 63% de la població activa.

Taxa d'atur. És la relació existent entre la població activa desocupada respecte al total d'aquesta.

Població activa desocupada x cent
Població activa

En el quart trimestre de l'any 2018, la taxa d'atur a Espanya era del 14,45 (Institut Nacional d'Estadística) de la població activa, una taxa elevada. Aquest fet és degut a la crisi econòmica i a l'elevada productivitat de molts sectors econòmics, que no precisen molta mà d'obra.

Taxa d'ocupació. Porcentage de la població activa que exerceix una feina remunerada.

Població activa ocupada x cent

Població activa

En el quart trimestre de 2018, la població activa ocupada a Espanya se situava en el 58,61 de la població activa (Institut Nacional d'Estadística).

Treball a temps parcial. Aquell que ocupa menys de la jornada laboral reglamentària. Els treballadors tenen els mateixos drets que els que treballen la jornada completa, però un sou inferior, proporcional a les hores de feina. Alguns col·lectius com mestresses de casa o estudiants, recorren a aquest tipus de treball per compaginar-lo amb les seves altres activitats.

Creixement sostenible. Actuació que té per objectiu aconseguir el progrés econòmic i social mitjançant una gestió responsable dels recursos naturals i la protecció medioambiental, que pugui permetre satisfer les necessitats del present sense comprometre les del futur.

El creixement econòmic espanyol no ha estat, en general, sostenible, ja que el tipus de turisme i de construcció ha alterat greument el mediambient i per tant les necessitats futures de la població.

Recurs renovable. El que pot utilitzar-se de manera indefinida perquè no s'esgota (aigua, aire, sol, vent...). A més, no contamina. Espanya disposa de moltes hores de sol anual, i zones de forts vents, de manera que pot invertir en les energies derivades.

Recurs no renovable. El que es troba en quantitat limitada i pot arribar a esgotar-se, com per exemple, els combustibles fòssils (carbó, petroli i gas natural) i els minerals radioactius (urani). Espanya presenta escasses quantitats d'aquest recursos, i els que té són de baixa qualitat, com el carbó asturià.

7. Indústria

Energies alternatives. Són les obtingudes a partir de fonts no contaminants i renovables. Les més importants són: solar, eòlica, geotèrmica (aprofita el calor interna de la terra), maremotriu (aprofita la força de les mareas), i la biomassa (aprofita fems per obtenir metà, mitjançant un procés químic que s'anomena fermentació, o també aprofita plantes cultivades per les quals s'obté alcohol mitjançant destil·lació). Exemple: Central solar de Tabernas (Almeria), o parc eòlic de Tarifa (Cadis).

Parc tecnològic. Espai que reuneix empreses d'alta tecnologia o avantguarda (informàtica, electrònica, telecomunicacions...) centres d'investigació o de formació. Es troben a prop d'aeroports, ports, autopistes i xarxes telemàtiques, a més a més a un entorn agradable, a prop de les grans ciutats. Exemples: Tres Cantos (Madrid), Paterna (València), Zamudio (Bilbao), Vallès i Sant Cugat, (Barcelona), Isla Cartuja (Sevilla), Parc Bit (Palma de Mallorca).

Deslocalització industrial. Fenòmen de trasllat d'empreses d'un país a un altre, normalment per abaratir costos (sous més baixos, escassa reglamentació laboral, menys impostos...). Un fet habitual als països europeus, com Espanya. A partir dels anys 80, nombroses empreses del tèxtil traslladaren la seva producció al nord d'Àfrica. Actualment hi ha trasllat de tota mena d'empreses, com electrònica, tèxtil, calçat, etc., a llocs com l'Est d'Europa o l'Extrem Orient. Un cas conegut són les "Perles Majòrica", de Manacor.

Reindustrialització. Recomposició del teixit industrial de les zones afectades per la reconversió industrial dels anys 80 i 90. Es tracta de modernitzar tecnològicament els sectors que, sotmesos a

reconversió, presenten una viabilitat futura, i de crear també noves indústries amb futur. Per dur això a terme es crearen a Espanya les ZUR (Zones d'urgent reindustrialització) i les ZID (Zones industrial en declivi).

Indústria puntera. És aquella que es troba en fase d'expansió, per l'augment de la demanda i utilitza les tecnologies més avançades i . La indústria actual es caracteritza per l'aplicació de la robòtica i la informàtica. És el cas, per exemple, de la informàtica i la telemàtica.

Indústria madura. És aquella que es veu afectada per una reducció de la demanda, sigui per l'aparició de nous productes, o per l'endarreriment tecnològic o per altres causes. Són, per exemple, a Espanya, la metal·lúrgia, la siderúrgia, la electrònica de línia blanca, la construcció naval, el tèxtil i el calçat.

8. Terciari

Balança de pagaments. Document comptable en el que es registren les operacions comercials, de serveis i de moviments de capitals dutes a terme pels residents d'un país amb la resta del món, o amb un altre país, durant un període de temps determinat. La balança de pagaments espanyola és actualment deficitària, a causa especialment de les importacions energètiques.

Balança comercial. Document comptable que registra el valor de les importacions i exportacions d'un país, i la seva diferència. S'inclou dins la balança de pagaments. Espanya té una balança comercial deficitària, per les importacions de productes energètics.

Balearització. Terme emprat a tota Europa com a sinònim d'urbanització ràpida i anàrquica, tocant la mar. Té el seu origen en el desenvolupament turístic i de construcció a Mallorca, durant els anys 60 i 70.

Cadena hotelera. Conjunt d'empreses o d'hotels agrupats, en forma de concentració horitzontal, amb distintes maneres de propietat i de gestió, la finalitat de la qual és la d'obtenir major rendibilitat, una situació de poder i de prestigi en el mercat nacional i internacional. Espanya, com a país turístic, ha donat lloc a diverses cadenes hoteleres. Un exemple n'és la Sol-Melià, que té establiments de diversos tipus a Mallorca i al Carib, o la cadena Barceló.

Estacionalitat turística. Activitat turística que es realitza només durant una determinada època de l'any. És un dels principals problemes del turisme de masses a Espanya. La major estacionalitat la presenta el turisme estranger, que en un 80% ve l'estiu a les zones de sol i platja. Però també el turisme neu és estacional.

Àrea d'influència. Anomenada també "hinterland", terra posterior, en llengua alemanya. Zona sobre la que exerceix la seva atracció una ciutat, un centre comercial, un port...Tota l'illa de Mallorca està dins l'àrea d'influència de Palma.

Ocupació hotelera. Oferta d'allotjament dins hotels, és a dir, edificis planificats i preparats per allotjar temporalment persones, sobretot viatgers. Espanya és un dels països amb més oferta hotelera, especialment a les zones turístiques.

Overbooking. En anglès, sobreventa. És un terme emprat per referir-se a l'excés de venda d'un servei, per damunt de la capacitat de l'empresa. S'utilitza especialment en hosteleria, per designar un establiment que ha passat els seus límits d'ocupació i té clients que no pot allotjar. En aquests casos se sol recórrer a hotels propers. Passa a vegades a l'estiu, en zones de molta concentració turística, per no perdre clients si hi ha cancel·lació de reserves.

Producte interior brut (PIB). És el valor monetari total de la producció de béns i serveis dins d'un país, per un període determinat, normalment un any. Dins els PIB no s'inclouen els béns i serveis fruit d'un treball informal, no remunerat.

Segons el Fons Monetari Internacional, el PBI espanyol per l'any 2017 s'estimava en 1.405.437.000.000 de dòlars (Wikipedia), la 12ª del món.

Renda per càpita. És la relació que hi ha entre el Producte Interior Brut d'un país i el seu nombre d'habitants. S'utilitza normalment per qualificar la riquesa i la qualitat de vida d'un país, si bé això ha estat criticat, perquè a voltes la riquesa està molt desigualment distribuïda.

L'any 2018, la renda per càpita espanyola estava en 48.769 dòlars, el lloc 37 mundial.

Residus urbans. Són els elements sobrants de l'activitat domèstica i econòmica en les ciutats.

En l'actualitat, la seva eliminació és un greu problema mediambiental, éssent insuficient el reciclatge, i s'intenta que no se'n generin tants, amb mesures com per exemple, anar substituïnt els envasos i bosses de plàstic.

Tour operator. Agències majoristes encarregades de l'organització i venda de viatges i estances turístiques, que pel seu domini del mercat obtenen uns preus molt aventajats. A Espanya, els touroperadors estrangers, sobretot alemanys i anglesos, controlen l'activitat turística, creant una dependència.

Transports discrecionals. Transports amb serveis eventuais. La seva contractació és lliure i segons les exigències de la persona o entitat contractant. A Espanya estan en mans privades (un taxi).

Transports regulars. Transports sotmesos a un horari preestablert que pot variar segons l'estació de l'any. A Espanya, estan en mans de companyies públiques, o privades que han establert un acord amb l'Administració.

Turisme alternatiu. Nova modalitat que vol oferir una alternativa al de masses, i aconseguir la desestacionalització turística i atendre la demanda de noves modalitats. Són exemple de turisme alternatiu el rural, l'esportiu, l'ecoturisme.

Turisme de masses. Model turístic tradicional a Espanya, que consisteix en la vinguda massiva de turistes amb poder adquisitiu mitjà i baix, a l'estiu i en les zones de sol i platja. És contractat pels touroperadors estrangers, provoca estacionalitat i impacta negativament en el medi ambient. Ha estat bàsic per al desenvolupament econòmic espanyol.

9. Població

Cens. Cens de població és un recompte de població que es fa cada deu anys, amb la finalitat de conèixer els nombres d'habitants d'un país i les seves activitats econòmiques, nivell d'estudis, vivenda, poder adquisitiu i altres dades.

S'efectuen censos a Europa des del segle XIII, i als regnes hispànics es varen fer recomptes de població (no propiament censos) a partir del segle XVI. El primer cens espanyol va tenir lloc l'any 1857. Actualment es duen a terme els anys acabats en 1, éssent el darrer de 2011. La població actual espanyola, a principis del 2013, es situa en 46.196.278, i per primer cop des del 1981, ha disminuït respecte xifres anteriors.

Cicle demogràfic antic. Anterior a la Revolució Industrial, es caracteritzava per altes taxes de mortalitat i natalitat, escàs creixement natural, que es perdia en els anys de mortalitat catastròfica, elevada fecunditat, alhora que hi havia un bon nombre de celibataris, i baixa esperança de vida. A Espanya, degut al seu retard econòmic i social, podem dir que va perdurar fins a 1900.

Cicle demogràfic modern. És la fase actual de l'evolució demogràfica dels països desenvolupats, caracteritzada per l'existència de taxes de natalitat i mortalitat molt baixes i elevada esperança de vida, fets tots ells que duen a un envelliment de la població i, en alguns països, una disminució de la població total.

La població espanyola es troba dins aquest règim demogràfic, si bé la immigració ha fet augmentar la taxa de natalitat.

Creixement real de la població. És el resultat d'afegir el saldo migratori (que pot ser negatiu o positiu) al creixement vegetatiu.

A Espanya el creixement vegetatiu és baix, però la població creix especialment per les migracions.

Emigració intercontinental. Migració entre continents. Fins a principis del segle XX, l'emigració espanyola va ser cap a Amèrica Llatina. Actualment Espanya ha rebut forts contingents d'inmigrants d'Amèrica Llatina i d'Àfrica.

Migració pendular. Desplaçament de la població en viatge diari d'anada i tornada del lloc de residència fins al lloc de feina. Afavorida per la difusió del transport públic i privat. Habitual a Espanya degut a que els espanyols té la vivenda sovint lluny del lloc de feina.

Mortalitat infantil. Relació entre el nombre de defuncions de nins menors d'un any de vida i el total de nascuts vius en un any. S'expressa en tant per mil. A Espanya se situa al voltant del 6 per mil.

Moviment migratori de retorn. Desplaçament de la població que torna al seu lloc d'origen per problemes d'atur o per jubilació. A Espanya es va produir per la crisi dels anys 70. La crisi actual provoca el retorn de molts immigrants estrangers als seus països d'origen.

Padró. És un registre de competència local, que conté la relació dels habitants de cada municipi; La seva elaboració i actualització depèn dels ajuntaments. Conté els nom, llinatges, adreça, estat civil i professió. Es renova cada cinc anys, els acabats en 1 i 6, i es ratifica cada anys. Comptabilitza els naixements, defuncions i canvis de residència.

Població concentrada. Assentament de la població formant nuclis compactes. S'extén per tot el territori espanyol, predominant els nuclis petits en la Meseta Nord, i els nuclis mitjans i grans a la Meseta sud.

Població disseminada. Assentament de la població agrària en l'espai rural de manera aïllada. Domina a la perifèria peninsular, i a les illes Balears i Canàries.

Taxa de fecunditat. Indica el nombre mitjà de fills nascuts vius per dona en edat fètil (entre quinze i quaranta-nou anys). No s'ha de confondre amb la taxa de natalitat, que indica en percentatge de naixement en un anys respecte al total de la població (avui dia la taxa de natalitat espanyola està lleugerament sobre el 10 per mil). La taxa de fecunditat espanyola és actualment d' 1,2 fills, la més baixa del món. Es considera que per sota del 2,1 per mil, no està garantit el reemplaçament generacional.

Taxa de masculinitat. Nombre de varons per cada cent dones. A Espanya, l'índex de masculinitat al néixer (105) és superior al de feminitat, però en l'ancianitat és inferior (72), degut a la major esperança de vida de les dones. La mitja és de 96.

Taxa de feminitat. Nombre de dones per cada cent varons. La taxa de feminitat al néixer és inferior (95) a la de masculinitat, però en l'ancianitat és superior, degut a la major esperança de vida de les dones.

Taxa d'envelliment. Percentatge, en tant per mil, de la població d'un país, que supera el 65 anys. A Espanya, la taxa d'envelliment és del 17 per mil, igual a la mitjana de la unió Europea. a partir d'un 15 per mil es considera que la taxa d'envelliment és alta.

10. Urbanisme i ordenació del territori

Àrea metropolitana. És una regió urbana que abasta una ciutat central, que dóna nom a l'àrea, i una colla de poblacions properes, sobre les que la principals exerceix una gran influència, econòmica, cultural, de serveis, i que s'organitzen per administrar-se en comú. Les principals àrees urbanes d'Espanya són Madrid i Barcelona. També: Bilbao, Saragossa, València, Sevilla.

Barraquisme. Fenòmen urbà que consisteix en l'autoconstrucció d'infrahabitages o barraques, sense les condicions mínimes de qualitat o serveis. A Espanya va créixer de manera espectacular en els anys 50, amb l'emigració del camp a la ciutat, en barris marginals de la perifèria de les ciutats. Avui dia ha tornat a rebrotar lligat sobretot a l'emigració clandestina.

Directrius d'ordenació territorial. (DOT).Són un instrument de planificació del territori d'una regió extensa, que pot abastar diversos municipis, o tota una comunitat, en aquelles àrees que necessiten una actuació conjunta i coordinada, com són recursos, equipaments, infraestructures. El seu objectiu és la utilització racional del territori i aconseguir el seu desenvolupament equilibrat i sostenible, compatible amb la preservació del Medi Ambient.

Els estatuts d'autonomia atorguen les competències en exclusiva, sobre el territori de les comunitats autònomes, a les pròpies comunitats i als seus òrgans de govern. La llei d'ordenació territorial de les Illes Balears, de l'any 2000, abasta tot el territori balear.

Eixample. Eixample és en el seu origen, un terreny urbà dedicat a noves edificacions en les afores d'una població, normalment amb un urbanisme planificat. També defineix l'ampliació de la ciutat. És habitual que es desenvolupi amb un pla en quadrícula o ortogonal, però a voltes també radial.

Els eixamples començaren a construir-se a Espanya a partir de la segona meitat del segle XIX, degut el gran creixement urbà, i suposà l'enderrocament de les murades.

Eixamples a gran escala són els de Barcelona, d'Ildefons Cerdà, i el de Madrid, de Carlos Mª Castro y Carlos Ibáñez de Ibero.

Centre històric. Part de la ciutat urbanitzada des del seu origen fins a l'època industrial. El plànol pot ser irregular, radiocèntric o lineal. Estava delimitat per murades, i sol tenir un interès històric i artístic, per la qual cosa és sovint objecte de rehabilitació. A Espanya hi ha centres històrics que per la seva monumentalitat han estat declarats patrimoni de la humanitat: Alcalá de Henares, Àvila, Cáceres, Córdoba, Cuenca, Eivissa, Mérida, Salamanca, Santiago de Compostela, San Cristóbal de la Laguna, Segovia, Tarragona, Toledo.

Conurbació. Àrea urbana contínua formada pel creixement paral·lel de dues o més ciutats fins a juntar-se físicament però sense perdre la seva autonomia administrativa, si bé sol establir-se una jerarquització.

A Espanya tenim les àrees metropolitanes de Madrid, Barcelona i Bilbao, entre d'altres, o també els casos de Málaga i Marbella, o de San Sebastián de los Reyes i Alcobendas (Madrid).

Districte central de negocis o CDB. De l'anglès Central Business District. Constitueix el major centre de serveis d'una ciutat o zona. Està integrat pel centre comercial, bancs, edificis de l'administració, seus empresarials, etc. A les gran ciutat acostuma a trobar-se a l'eixample, com en els casos de Madrid i Barcelona

Nuclis dormitori. Són assentaments urbans situats a prop de les ciutats i que té com a funció gairebé exclusiva, la de residència de persones que realitzen les seves activitats en una altra ciutat. Es dóna sobretot a les grans àrees metropolitanes espanyoles.

Perifèria urbana. És la franja situada al voltant de les ciutats que resulta de la seva ampliació. Aquest creixement, en les ciutats espanyoles, va tenir lloc a partir dels anys 60 del segle XX. Podem trobar àrees residencials, àrees industrials i àrees d'equipaments.

Rururbanització. És el procés d'urbanització de zones suburbanes i espais rurals que envolten una ciutat, resultat del creixement de les àrees perifèriques d'aquestes ciutats. Això fa desaparèixer boscos, zones verdes i camps de conreus, que són substituïts per residències, indústries, urbanització, etc.

Aquest fenomen és ben visible en les àrees al voltant de Barcelona i Madrid, si bé en gran creixement urbanístic dels darrers anys l'ha extès per una bona part del litoral Mediterrani i Balears.

Planejament urbanístic. És la disciplina de planificació de l'ús del sol que abasta aspectes de la construcció i de les activitats socials dels municipis i comunitats. Intervenien en la seva elaboració òrgans públics, com els ajuntaments, i privats, i no pot contradir les directrius d'ordenació territorials. El gran creixement urbanístic dels darrers anys a Espanya, ha convertit en obsolets molts plans, o ha fet que se saltessin les normes d'edificació i equipaments.

Polígon residencial. Barris situats a la perifèria de les ciutats, constituït per blocs de vivendes. La seva funció primordial és la de residència, i compta amb comerços i equipaments. A Espanya sorgiren a partir de 1960, amb el gran creixement de les ciutats.

Trama urbana. Disposició dels edificis, carrers, avingudes i places que formen l'estructura de la ciutat. És un factor determinat per la xarxa de transport. Pot ser ortogonal (anomenada també de la quadrícula o hipodàmica), radial o irregular. És ortogonal la de l'Eixample de Barcelona, radial la dels eixamples de Tarragona o Palma, o irregular la de centres històrics d'origen medieval, com el de Palma.

Polígon industrial. Zona dedicada a indústries, tallers i magatzems, situada a la perifèria de les ciutats. Sorgiren a Espanya, a partir dels anys 60, i avui, de forma planificada, es construeixen polígons industrials per situar aquestes activitats fora dels nuclis de població.

Polígon de serveis. Zona, situada fora dels nuclis de població i dedicada massivament al serveis, per exemple, als transports. A Mallorca existeix el projecte de construir un polígon de transports.

Xarxa radial. Trama de comunicacions en la que la major part de les vies parteix d'un únic centre. A Espanya la xarxa és bàsicament radial, per motius polítics, econòmics i geogràfics.

11. Europa

Comissió europea – Representa els interessos de l'UE, està composta per un president, un vicepresident que és també l'alt representant de la Unió per a Afers Estrangers i Política de Seguretat, i comissaris encarregats de les diferents àrees de la política comunitària durant cinc anys. Són funcions de la Comissió proposar les lleis, supervisar el compliment de la legislació i dels tractats europeus.

Fons europeus- Són instruments que estan destinats a finançar un desenvolupament social i econòmic equilibrat de les diverses regions de la Unió Europea.

Són de dos tipus: fons estructurals i fons de cohesió.

El fons estructurals són dos: el FEDER (Fons Europeu per al Desenvolupament Regional), finança inversions destinades a reduir els desequilibris territorials; el FSE (Fons Social Europeu) finança actuacions destinades a desenvolupar els recursos humans, com ara, prevenir i lluitar contra la desocupació.

Els fons de Cohesió, financen exclusivament inversions públiques en medi ambient i xarxes transeuropees de transport en països europeus que tinguin un PIB per càpita inferior al 90% de la mitjana comunitària.

Espanya s'ha beneficiat llarg temps dels fons de cohesió (construcció de l'AVE, per exemple), però pot perdre'ls perquè l'ingrés de països de menor nivell de vida fa baixar la mitjana.

Parlament europeu – Representa als ciutadans de la Unió. Està format per parlamentaris, elegits per sufragi universal cada cinc anys, que s'asseuen a l'hemicicle pre grups ideològics, no per països. El nombre de parlamentaris està fixat en 736, més el president. El nombre de parlamentaris de cada estat està es proporcional a la seva població, amb un mínim i un màxim (entre 6 i 96). A Espanya li corresponen 50 parlamentaris.

Tractats de Roma. Tractats constitutius de la Comunitat Econòmica Europea (CEE), futura Unió europea, i de l'Comunitat europea de l'energia atòmica, signats el 25 de març de 1957, tenien com a objectiu la unió entre els països europeus per evitar futurs conflictes i crear una potència econòmica. S'establia la unió duanera (mercat comú) i la política agrària comú (PAC). Foren sis els països signants: Alemanya, França, Itàlia, Bèlgica, Holanda i Luxemburg.

Espanya, per no ser una democràcia, ni hi va poder entrar fins l'any 1986, si bé des dels anys 60 es van establir acords preferencials per les exportacions i importacions de mercaderies, entre Espanya i la CEE.

Unió Europea. Comunitat formada actualment per 27 estats europeus; és el nom que va rebre la Comunitat Econòmica Europea, creada el 1957, a partir de l'1 de novembre de 1993, quan va entrar en vigor l'anomenat Tractat de la Unió Europea.

El seu objectiu és la unitat econòmica i monetària, la lliure circulació de persones, béns i capitals, i una política comú en aspectes com l'agricultura, la ramaderia, la pesca, el medi ambient i els transports.

Els estats membres conserven la seva sobirania, però en certs aspectes estan sotmesos al dret comunitari, per la qual cosa, la seva estructura política s'assembla a una confederació.

Espanya és membre de la CEE i la de UE des de 1986.

Unió monetària. La moneda única europea té com a objectiu una sola moneda, forta, pels seus membres i enfronts tercers països, i una política econòmica comú, que impliqui la existència d'un banc central europeu, uns pressupostos equilibrats dels seus membres, uns únics tipus d'interès, etc. La moneda oficial de la Unió Europea és l'euro, desde l'1 de gener de 1999, que va substituir l'ecu, si bé l'euro no va començar a circular fins l'1 de gener de 2002. No tots els membres de l'Unió l'han adoptada o l'han pogut adoptar.

Moneda oficial a Espanya, equival a poc més de 166 pessetes. La pesseta deixà de circular en entrar l'euro en vigor.

